Zedendelinquentie en etniciteit
Een exploratief onderzoek op basis van politiegegevens

Anton van Wijk en Arjan Blokland[1,2]

Summary

Exploring the relationship between sexual delinquency and ethnicity using police data

Using arrest data we analyze the association between sexual delinquency and ethnicity. Controlling for size, sex- and age-composition of the ethnic minority groups, we find that most ethnic minority groups are overrepresented among sexual offenders arrested in the Netherlands in 2005. However, we also find that the level of overrepresentation depends on the type of sexual offence, overrepresentation of non-Dutch offenders being highest for sexual assault and rape, and lower for exhibitionism and child molestation. Comparing ethnic groups, results show arrestees of Dutch Antillean origin to be most strongly overrepresented among general as well as sexual offenders, especially with regard to rape.

1. Inleiding

Lange tijd werd vanwege de vermeende stigmatiserende effecten in Nederland, geen onderzoek gedaan naar de relatie tussen etniciteit en criminaliteit (Bovenkerk & Yesilgöz, 2004). Begin jaren negentig van de vorige eeuw veranderde dit en is er vanuit de Nederlandse criminologie serieuze aandacht gekomen voor de betrokkenheid van etnische minderheden bij criminaliteit (Van Swaaningen, 2006). Allochtonen bleken oververtegenwoordigd te zijn in de registraties van politie, openbaar ministerie en penitentiaire inrichtingen (Leuw, 1997). Ook uit *self report*-onderzoek bleek dat allochtonen meer betrokken waren bij criminaliteit dan autochtonen (Wittebrood, 2003). Recent hebben onderzoekers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) een landelijk overzicht gepresenteerd van allochtone en autochtone verdachten (Blom e.a., 2005). Hierin werd nagegaan wat de omvang is van de verdachtenpopulatie onder allochtonen en autochtonen, en van welke misdrijven zij worden verdacht. Ook in dit onderzoek bleken allochtonen oververtegenwoordigd te zijn.

Anders dan in onderzoek naar criminaliteit in het algemeen, komt in onderzoek naar zedencriminaliteit de relatie tussen etniciteit en zedendelinquentie tot nu toe nauwelijks aan bod. Vaak is etniciteit, naast bijvoorbeeld leeftijd, een van de factoren die louter gebruikt worden

voor een beschrijving van de steekproef (Van Wijk, 2005). Als gevolg van verschillen in aard van de steekproeven, gebruikte definities en de sociaal-demografische kenmerken van populaties waaruit de delinquenten afkomstig zijn, biedt ook internationaal onderzoek geen grond voor het trekken van eenduidige conclusies wat betreft de relatie tussen etniciteit en zedencriminaliteit (zie onder andere Barbaree e.a., 1993; Ryan e.a., 1996; Van Wijk e.a., 2006).

In dit artikel doen we daarom een eerste poging om voor Nederland een omvattend beeld te schetsen van de etnische achtergrond van verdachten van zedendelicten. We richten ons hierbij op de mate waarin allochtone groepen in vergelijking tot autochtone Nederlanders voorkomen onder verdachten van zedenmisdrijven. Tevens kijken we naar de overeenkomsten en verschillen in de criminaliteitspatronen van verdachten van zedenmisdrijven uit de verschillende bevolkingsgroepen. Wij gebruiken hiervoor gegevens uit de landelijke politieregistratie.

2. Eerder onderzoek naar de relatie tussen etniciteit en (zeden)criminaliteit

Een van de conclusies die getrokken kan worden uit het bovengenoemde onderzoek door CBS/WODC, is dat het zinvol is te differentiëren tussen allochtone groepen. Dit omdat niet bij elke groep (in dezelfde mate) sprake is van oververtegenwoordiging in de geregistreerde criminaliteit. In het onderzoek werd onderscheid gemaakt tussen de verschillende bevolkingsgroepen op basis van het geboorteland van de ouders. Uit het CBS/WODC-onderzoek blijkt onder meer dat, gelet op hun aandeel in de bevolking, vooral Antillianen, Marokkanen en Somaliërs vaker dan autochtone Nederlanders in aanraking komen met de politie, terwijl dat niet of nauwelijks het geval is bij bijvoorbeeld Indonesiërs (Blom e.a., 2005). Ook blijkt dat de verschillende etnische groepen verschillen in hun criminaliteitspatroon (zie ook Beke e.a., 1998). Tot slot blijkt uit eerder onderzoek dat er voor verschillende typen daders sprake kan zijn van verschillende combinaties van risicofactoren (Heiden-Attema & Bol, 2000). Een adequaat beeld van de problematiek is derhalve van belang, omdat beleidsmaatregelen en interventies dan beter kunnen worden afgestemd op de specifieke kenmerken en behoeften van de betreffende bevolkingsgroepen. Speciale aandacht voor bepaalde doelgroepen in het interventie- en sanctiepalet op basis van voor die bevolkingsgroepen specifieke risicofactoren zou meer effect kunnen sorteren dan uniforme modellen (Leuw, 1997).

Hoewel niet opgezet met het expliciete doel om het verband tussen etniciteit en zedencriminaliteit te onderzoeken, zijn in Nederland diverse onderzoeken verschenen naar zedencriminaliteit waarin etniciteit, meer of minder, zijdelings aan bod komt. Recent hebben bijvoorbeeld Van Wijk en anderen een landelijk onderzoek verricht naar zedencriminaliteit op basis van politiegegevens. Uit dit onderzoek bleek onder meer dat allochtonen vooral betrokken zijn bij aanranding en verkrachting. Autochtonen zijn meer betrokken bij misbruik van kinderen (zie ook Van Wijk e.a., 2006b). Een studie naar zedendelinquenten in de regio Haaglanden (Van Wijk & Ferwerda, 2000) gaf aan dat vooral Marokkanen en Surinamers tot de actiefste groep zedendelinquenten behoren. Voor beide onderzoeken geldt echter dat etniciteit werd gebaseerd op nationaliteit en niet, zoals in het CBS/WODC-onderzoek, op basis van het geboorteland van de ouders.

Ook in onderzoek naar jeugdige zedendelinquenten wordt ingegaan op de verhouding tussen zedendelinquentie en etniciteit. Boelrijk (1997) onderzocht jeugdige zedendelinquenten in Amsterdam. Hij gebruikte hiervoor politie-informatie c.q. processen-verbaal waarbij hij etniciteit baseerde op het geboorteland van de moeder. Hij vond dat een groot deel (85%) van de geregistreerde jeugdige zedenverdachten van allochtone afkomst is. In dit onderzoek betrof het vooral Surinamers.

In andere onderzoeken is geen gebruik gemaakt van politiegegevens, maar van informatie van instituten waar jeugdige (zeden)delinquenten worden onderzocht in het kader van een rapportage Pro Justitia of worden behandeld op last van de rechter. In de groep jeugdige zedendelinquenten die een poliklinische behandeling hadden gevolgd, waren met name Antillianen oververtegenwoordigd (Hendriks & Bijleveld, 2005a). Daarentegen waren allochtone jeugdige zedendelinquenten ondervertegenwoordigd in de groep die een residentiële behandeling hadden gekregen in justitiële jeugdinrichting Jongerenhuis Harreveld (Hendriks & Bijleveld, 2005b). Uit vergelijkende onderzoeken wordt verder duidelijk dat autochtonen vooral kinderen misbruiken en allochtonen leeftijdgenoten (Hendriks & Bijleveld, 2004; Van Wijk e.a., 2005; Van Wijk e.a., 2006a). Twee studies naar groepsplegers laten zien dat allochtone jongeren, vooral Antillianen, sterk zijn vertegenwoordigd in deze dadergroep (Hendriks & Bijleveld, 1999; Looije e.a., 2004). In de stad Brussel bestonden de groepszedenplegers uitsluitend uit allochtonen, te weten Marokkanen en zwart-Afrikaanse plegers (De Wree, 2004).

3. Mogelijke verklaringen voor de relatie tussen etniciteit en (zeden)criminaliteit

Voor de oververtegenwoordiging van allochtonen in de algemene criminaliteitsstatistieken worden in de literatuur verschillende verklaringen gegeven. De theoretische discussie draait hierbij om de vraag of er een relatie gelegd kan worden tussen criminaliteit en etniciteit, en zo ja, of dat verband indirect of direct is te leggen (Bovenkerk, 2003). Vaak wordt gewezen op de algemeen criminogene effecten van bijvoorbeeld een marginale sociaal-economische positie, lage opleiding en slechte huisvesting (zie bijvoorbeeld Blom e.a., 2005). Echter, ook wanneer ermee rekening gehouden wordt dat (sommige) allochtone groepen in gedepriveerde omstandigheden verkeren, blijft een – zij het geringere – oververtegenwoordiging bestaan (Leuw, 1997).

Anderen wijzen op het belang van culturele verklaringen voor crimineel gedrag van bepaalde bevolkingsgroepen. Zo legde Van San (1998) een relatie tussen eer en mannelijkheid in de Antilliaanse cultuur en geweldgebruik door Curaçaose jongeren. In zijn boek 'Marokkaanse Lieverdjes' betrekt Werdmölder een vergelijkbare stelling (Werdmölder, 2005). In een recent onderzoek naar Marokkaanse jongeren in Amsterdam stelt De Jong (2007) echter dat een culturele verklaring voor het criminele gedrag van deze jongeren tekortschiet. Het zou in deze groep vooral gaan om straatmentaliteit en groepsdruk, factoren die ook zouden spelen voor jongeren met een andere etnische achtergrond.

Vooralsnog is het onduidelijk in hoeverre verklaringen voor de algemene oververtegenwoor-

diging van allochtonen in de geregistreerde criminaliteit ook specifiek gelden voor zedencriminaliteit. Uit onderzoek is bekend dat voor veel zedendelinquenten het zedenmisdrijf slechts een bescheiden plaats heeft in het totale criminaliteitspatroon (Van Wijk e.a., 2006a). Vooral voor plegers van verkrachting is dit het geval (Blokland & Van Wijk, 2007). In die gevallen lijkt het zedendelict vooral een uiting te zijn van een onderliggend algemeen antisociaal gedragspatroon en minder een uiting van een deviante seksuele ontwikkeling. Långström (2004) onderzocht de samenhang tussen een breed scala aan risicofactoren en het risico op een herhaald zedendelict. Met risicotaxatie-instrumenten konden de allochtone (zeden)recidivisten echter niet worden onderscheiden van de niet-recidivisten. Hij concludeert hieruit dat voor etnische minderheden vooral algemene criminologische verklaringen opgeld doen en dat seksuele deviantie geen belangrijke risicofactor lijkt te zijn voor zedendelinquentie onder etnische minderheden.

Toch lijken factoren zoals seksueel deviante opvattingen, cognitieve vervormingen met betrekking tot seksualiteit, of afwijkende seksuele fantasieën een belangrijke rol te spelen bij de totstandkoming van – sommige vormen van – zedendelinquentie (onder andere Hanson & Bussière, 1998). In het kader van dit artikel is relevant of er indicaties zijn dat autochtonen en allochtonen hierin verschillen. Canadees onderzoek van Kennedy en Gorzalka (2002) toonde aan dat immigranten toleranter waren in hun opvattingen ten opzichte van 'verkrachtingsmythen' – bijvoorbeeld dat vrouwen houden van mannelijke dominantie of eigenlijk 'ja' bedoelen wanneer ze 'nee' zeggen – dan autochtone Canadezen. Uit ditzelfde onderzoek bleek echter dat die tolerantie minder werd naarmate immigranten langer in het ontvangende land verbleven. Uit Nederlands onderzoek is bekend dat de verschillende etnische groepen, in casu Marokkanen en Turken, anders aankijken tegen seksualiteit en relaties dan autochtone Nederlanders, deels gekleurd vanuit hun specifieke culturele achtergrond (Vennix & Vanwesenbeeck, 2006). Deze onderzoekers constateerden eveneens dat de jongere generatie minder traditionele opvattingen heeft. Onderzoek van Murphy en anderen (2001) ten slotte liet zien dat blanke jeugdige zedendelinquenten meer seksueel opgewonden raakten van seksueel deviante stimuli dan Afro-Amerikanen.

In de media zijn regelmatig berichten te vinden die een verband veronderstellen tussen de verseksualisering van de samenleving, de teloorgang van de seksuele waarden en normen van jongeren en hun seksueel grensoverschrijdende gedrag, dat ondermeer tot uiting komt in groepszedendelicten. Het zou vooral ook een grotestadsprobleem zijn. Vooralsnog moet dat verband worden aangetoond. Uit studies blijkt wel dat groepsdynamische processen een belangrijke rol spelen bij groepszedenzaken. Groepsdruk kan ertoe leiden dat jongeren zich medeschuldig maken aan een zedenmisdrijf en achteraf dat gedrag normaliseren (Hendriks & Bijleveld, 2007). In het algemeen worden in grotere gemeenten ook meer misdrijven geregistreerd (Van Mantgem e.a., 2007) en komen verkrachtingen vaker voor in de politieregistraties van de grote steden (Van Wijk e.a., 2006a).

De combinatie van bovenstaande verklaringen en eerdere empirische bevindingen leiden tot een aantal verwachtingen met betrekking tot de mogelijke oververtegenwoordiging van allochtone groepen in de geregistreerde zedencriminaliteit. Allereerst mag verwacht worden dat niet voor alle groepen en voor alle typen zedendelicten een (even sterke) oververtegenwoordi-

ging wordt gevonden. Allochtone groepen die, wanneer we rekening houden met hun aandeel in de bevolking, sterk oververtegenwoordigd zijn in de algemene criminaliteitscijfers, zullen dit naar verwachting ook zijn in de geregistreerde zedencriminaliteit. Het gaat hier dan vooral om zedendelicten, zoals aanranding en verkrachting, die vaak samengaan met andere vormen van criminaliteit. Autochtone zedenverdachten zullen daarentegen relatief veel geregistreerd worden voor schennis en het misbruiken van kinderen. Verder mag worden verwacht dat groepen uit landen met een met Nederland vergelijkbare seksuele moraal en groepen die al langer bloot zijn gesteld aan de Nederlandse seksuele moraal, een patroon vertonen dat meer overeenkomt met dat van autochtone Nederlanders. Voor zover groepsprocessen en straatcultuur een rol spelen in de totstandkoming van zedendelinquentie, verwachten we vooral een oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de grote steden.

4. Data en methode

Politiegegevens

Om meer zicht te krijgen op de relatie tussen zedencriminaliteit en etniciteit is gebruik gemaakt van gegevens van de politie. Het betreft informatie uit het Herkenningsdienstsysteem (HKS), dat alle politieregio's in Nederland gebruiken om verdachten van misdrijven te registreren. Voor alle duidelijkheid: het betreft hier personen met de juridische status van verdachte. Periodiek wordt het HKS geschoond van personen die in een latere instantie worden vrijgesproken of van wie de officier van justitie de zaak heeft geseponeerd.[3] Het HKS bevat geen informatie over rechterlijke afdoeningen. De wijze van invoer is uniform, wat de onderlinge vergelijkbaarheid vergroot. Het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), in het bijzonder de dienst Nationale Recherche Informatie (NRI), verzamelt jaarlijks alle HKS-gegevens van de politieregio's ten behoeve van de ontwikkeling van de Landelijke Criminaliteitskaart.

Etniciteit, zedendelicten en criminele carrières

Het HKS bevat naast aangiften van (zeden)misdrijven, waarop niet zal worden ingegaan in deze bijdrage, gegevens over de achtergrond van bij die misdrijven betrokken verdachten, zoals geslacht, leeftijd, nationaliteit en etniciteit, en de omvang en aard van de door deze verdachten (eerder) gepleegde strafbare feiten. Etnische achtergrond in dit onderzoek is bepaald aan de hand van het geboorteland van de ouders. Ten behoeve van deze bijdrage zijn hoofdcategorieën van etnische afkomst aangehouden zoals het CBS die ook hanteert (www.cbs.nl). Onder zedenmisdrijven verstaan we misdrijven volgens de artikelen 239-250 van het Wetboek van Strafrecht (onder meer: schennis der eerbaarheid, aanranding, verkrachting en ontucht met minderjarigen). Alle personen die in 2005 in aanraking zijn gekomen met de politie wegens een of meer zedendelicten (N=4.658) zijn in dit onderzoek betrokken. Deze groep vormt ongeveer 2% van het totale aantal geregistreerde verdachten in dat jaar. Voor het vaststellen van de eerdere criminele carrières van deze personen werd gebruikgemaakt van alle tot dan toe voor deze personen in het HKS aanwezige registraties.

Belangrijke noties bij het gebruik van politiegegevens
Aan het gebruik van politiegegevens voor criminaliteitsanalyses in het algemeen, en voor zedenmisdrijven in het bijzonder, kleeft een aantal beperkingen. De politie is bij de opsporing van zedenmisdrijven afhankelijk van de aangiften van slachtoffers. Slechts een zeer beperkt deel van de zedenmisdrijven komt ter kennis van de politie (Akers & Jensen, 2001; Frenken e.a., 1996). De aangiftebereidheid onder slachtoffers is niet groot, onder meer omdat veel zedenzaken in de relatiesfeer plaatsvinden (o.a. Frenken, 2002; Leuw e.a., 2004). Van de zaken die uiteindelijk bij het Openbaar Ministerie terechtkomen, wordt een deel geseponeerd, vaak wegens gebrek aan bewijs (Daalders & Essers, 2003). Het beeld dat op basis van HKS-gegevens kan worden geschetst, kan worden vertekend door verschillen in aangiftebereidheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Over het algemeen is de aangiftebereidheid afhankelijk van verschillende aspecten, zoals de aard en ernst van het delict en eerdere ervaringen met de politie. Belangrijkste reden voor aangifte is de noodzaak van een bewijs voor de verzekering (bij vermogensdelicten) of het idee dat de dader gepakt moet worden (CBS, 2007). Op dit moment ontbreekt het voor zedendelicten echter aan informatie waarop een betrouwbare schatting van deze vertekening kan worden gebaseerd. Tegelijkertijd vormen politiegegevens de eerste mogelijkheid in de gehele justitiële keten voor onderzoek naar dit fenomeen. Schoning van de naar het oordeel van het OM door de politie ten onrechte als verdachte aangemerkte personen, maakt bovendien dat eventuele ‘overregistratie’ van bepaalde bevolkingsgroepen door de politie deels wordt ondervangen. Bij elke volgende stap in het justitiële traject spelen (deels) nieuwe selectiemechanismen een rol, hetgeen de kans op *bias* in de steekproef vergroot.

Weging
Doel van het eerste deel van onze analyses was om na te gaan of er sprake is van oververtegenwoordiging van allochtone groepen onder verdachten van zedencriminaliteit. In vergelijking met de autochtone bevolking tellen veel allochtone bevolkingsgroepen meer mannen en meer jongeren. Als geen rekening wordt gehouden met deze verschillen in bevolkingsopbouw vertekent dit de gevonden resultaten. Het is immers bekend dat vooral mannen en jongeren zich schuldig maken aan criminaliteit. In het navolgende is door weging gecorrigeerd voor verschillen in geslachts- en leeftijdsopbouw.[4] Bij de interpretatie van de resultaten hoeft hierdoor dan geen rekening te worden gehouden met verschillen in geslachts- en leeftijdsopbouw als verklarende factor. Op vergelijkbare wijze is ook rekening gehouden met eventuele concentratie van allochtone groepen in de vier grote steden. Het totale aantal vrouwelijke zedenverdachten in 2005 bleek echter dermate gering (n = 82), dat voor vrouwelijke verdachten uitsplitsing naar bevolkingsgroep, leeftijdscategorie, woongemeente en type delict niet zinvol was. Daarom is besloten de analyses met betrekking tot zedenverdachten te beperken tot mannelijke zedenverdachten.

In het tweede deel van dit artikel vergelijken we de criminaliteitspatronen van de verschillende bevolkingsgroepen. Hierbij is niet de complete autochtone bevolking, maar de groep autochtone (mannelijke) zedenverdachten het ijkpunt. Vraag hier is immers in hoeverre zedenverdachten uit de verschillende allochtone bevolkingsgroepen in hun criminele carrières ver-

schillen van zedenverdachten uit de autochtone groep. In de presentatie van de gegevens met betrekking tot de inhoud en kenmerken van de criminele carrière van zedendaders is daarom niet gewogen op de leeftijdsopbouw van de totale autochtone bevolking, maar op de samenstelling van de autochtone populatie zedenverdachten in 2005. Ook hier geldt dat weging tot gevolg heeft dat bij de interpretatie van eventuele verschillen tussen autochtone en allochtone zedenverdachten, leeftijdsverschillen tussen de verschillende groepen buiten beschouwing kunnen worden gelaten.

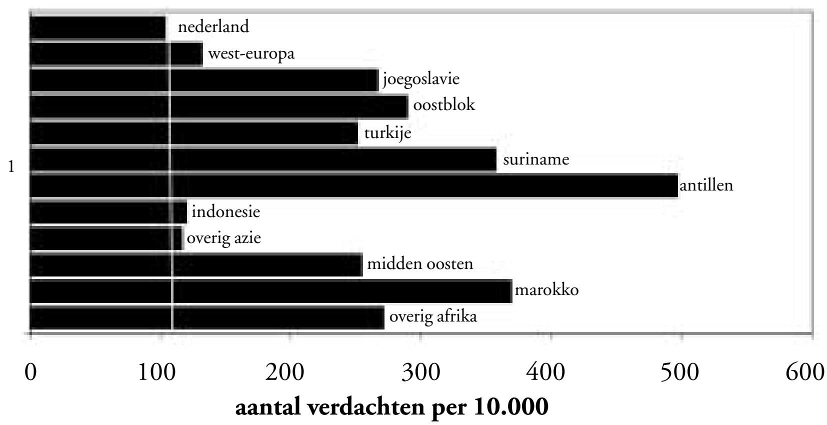
5. Resultaten

Criminaliteit algemeen

In 2005 werden in totaal 239.165 verdachten in het HKS geregistreerd. In 4658 gevallen, bijna 2% van het totaal, was er sprake van een zedendelict. De navolgende analyses zijn gebaseerd op de gegevens van de 4241 mannelijke zedenverdachten (93% van het totale aantal mannelijke zedenverdachten) waarvan etniciteit, leeftijd en grootte van de woongemeente vermeld waren in het HKS.[5] Teneinde de gegevens over de zedendelinquenten in perspectief te plaatsen, wordt in Figuur 1 eerst een overzicht gegeven van de verdeling van alle verdachten (niet-zeden en zeden) die in 2005 werden geregistreerd over de verschillende etnische groepen. In deze en navolgende figuren is steeds rekening gehouden met het aandeel in de Nederlandse bevolking en de leeftijdsopbouw van de verschillende etnische groepen.

In 2005 werden 135.025 autochtone Nederlanders in het HKS geregistreerd (56% van het totale aantal verdachten in 2005). Dit komt neer op ruim 103 verdachten per 10.000 inwoners. Uit Figuur 1 blijkt dat, wanneer rekening gehouden wordt met de omvang, geslachts- en leeftijdsopbouw en de gemeentelijke spreiding van de verschillende etnische groepen, alle allochto-

Figuur 1: Aantal verdachten per 10.000 inwoners per etnische groep

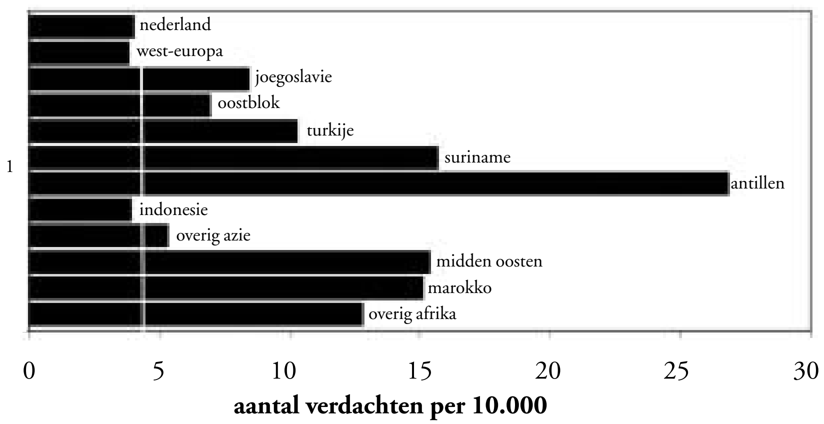
De witte verticale lijn geeft het aantal Nederlandse verdachten (103) per 10.000 weer.

ne groepen zijn oververtegenwoordigd in de politiecijfers van 2005. Antillianen zijn het sterkst oververtegenwoordigd in de totale criminaliteit met ongeveer 496 verdachten per 10.000 inwoners, gevolgd door personen uit het Marokko, Suriname en het voormalige Oostblok.

Zeden algemeen

In 2005 werden 2580 mannelijke autochtone Nederlanders, oftewel vier op de 10.000, geregistreerd op verdenking van een zedendelict. Wanneer we het aantal zedenverdachten per 10.000 inwoners van de verschillende etnische groepen hiermee vergelijken, dan blijken onder mannelijke zedenverdachten vooral Antillianen, Surinamers, personen uit het Midden-Oosten, Marokkanen en Overige Afrikanen te zijn oververtegenwoordigd. Het aantal zedenverdachten onder West-Europeanen en Indonesiërs is vergelijkbaar met dat van de autochtone Nederlanders.

Figuur 2: Aantal zedenverdachten per 10.000 inwoners per etnische groep

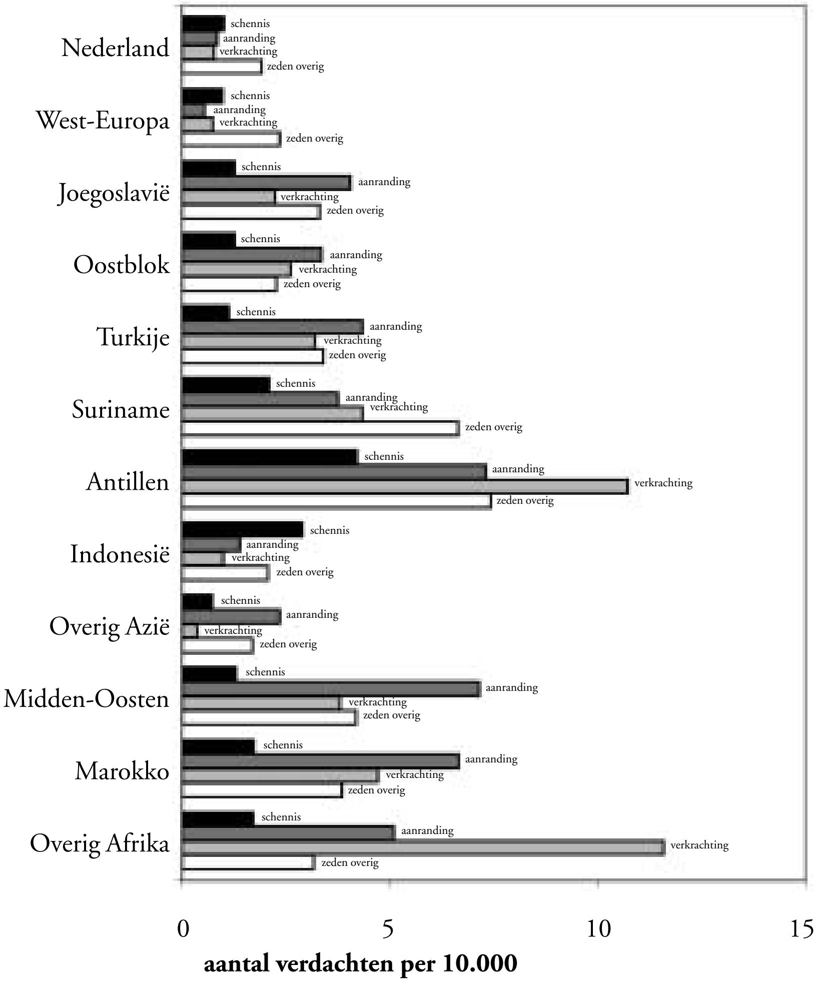

De witte verticale lijn geeft het aantal Nederlandse zedenverdachten (4.0) per 10.000 weer.

Typen zedendelicten

De oververtegenwoordiging van de verschillende etnische groepen blijkt delictspecifiek. Voor sommige typen zedendelicten is deze sterker dan voor andere typen. Figuur 3 laat zien dat 'Overig' Afrikanen en Antillianen vooral zijn oververtegenwoordigd in verkrachtingszaken (respectievelijk 11,6 en 10,7 per 10.000 vergeleken met 0,8 per 10.000 voor autochtone Nederlanders), en personen uit het Midden-Oosten en Marokko vooral in aanrandingszaken (respectievelijk 7,1 en 6,7 in vergelijking tot 0,8 per 10.000 voor autochtone Nederlanders). Voor de meeste groepen geldt overigens een sterkere oververtegenwoordiging bij aanranding dan bij verkrachting. Gemiddeld genomen is de oververtegenwoordiging van de verschillende etnische groepen het minst groot voor schennis en overige zedenzaken. De categorie 'overige zedenzaken' bestaat vooral uit ontucht met kinderen/jeugdigen. Voor een aantal groepen (West-Europa, Overig Azië) is voor sommige delicttypen juist sprake van ondervertegenwoordiging.

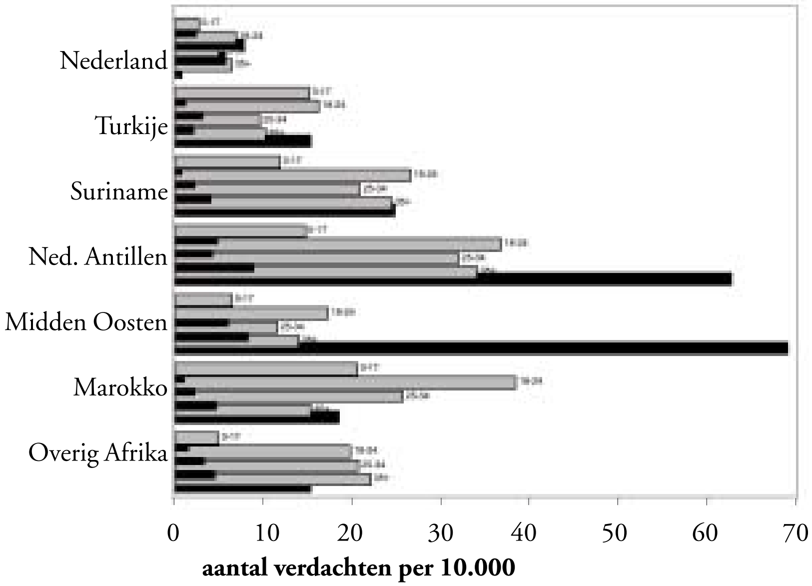
Figuur 3: Aantal zedenverdachten per type zedendelict per 10.000 inwoners per etnische groep

Betreffen zedendelicten een 'grootstedelijk' fenomeen? Bijna de helft van de allochtonen woont in de vier grote steden, hetgeen, indien dit inderdaad het geval is, zou kunnen verklaren waarom allochtonen oververtegenwoordigd zijn onder zedenverdachten. Het HKS bevat informatie over de woonplaats van de verdachte. Gebruikmakend van het CBS-gegevens over de verdeling van de verschillende etnische groepen naar stadsgrootte kunnen we daarom iets zeggen over de betrokkenheid van etnische groepen bij zedenzaken specifiek in grote steden. Hierbij zijn we tevens in staat te corrigeren voor het aandeel van de allochtone bevolking in die grote steden. Omwille van het overzicht is daarbij een onderscheid gemaakt tussen de vier grote steden, de G4 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), en de rest van de Nederlandse steden. Ook zijn alleen die etnische groepen meegenomen waarvan in 2005 minimaal 100 zedenver-

dachten werden geregistreerd. Figuur 4 geeft een overzicht van de leeftijden en woongebied naar de diverse bevolkingsgroepen.

Figuur 4: Aantal zedenverdachten per 10.000 inwoners per etnische groep per gemeentegrootte en leeftijdscategorie

Enkel niet-westerse etnische groepen met meer dan 100 zedenverdachten in 2005.
□ = niet G4
■ = G4

Uit Figuur 4 blijkt allereerst dat zedendelinquentie geenszins een specifiek grootstedelijk probleem is. Rekening houdend met het aantal personen dat in de vier grote steden woont, komen zedenverdachten in de meeste gevallen niet uit de vier grote steden (G4). Wat verder opvalt, is de sterke oververtegenwoordiging van oudere (categorie 35+) verdachten uit de Antillen en het Midden-Oosten (en in mindere mate Turkse en Marokkaanse verdachten) in de grote steden. Het betreft hier hoogstwaarschijnlijk een artefact van de gekozen leeftijdscategorieën. De leeftijdsverdeling binnen de grootstedelijke categorie 35+ is voor allochtonen veel schever dan voor autochtonen. Met name voor Antillianen en personen uit het Midden-Oosten geldt dat de categorie 35+ vooral bestaat uit personen onder de 64. Voor autochtone Nederlanders is de verdeling een stuk minder scheef. Het in vergelijk met de diverse allochtone groepen grote percentage crimineel inactieve 65-plussers in de autochtone groep 35+, drukt het aantal verdachten per 10.000 voor autochtone Nederlanders.

Criminele carrière

In het voorafgaande is steeds het aandeel van etnische groepen in de zedenverdachtenpopulatie

in 2005 afgezet tegen hun aandeel in de totale Nederlandse bevolking, al dan niet uitgesplitst naar verschillende delicttypen of daderkenmerken in 2005. Het HKS bevat echter ook gegevens over de criminele geschiedenis van de zedenverdachten in 2005, waardoor zicht kan worden verkregen op bijvoorbeeld de start en duur van de criminele carrière van plegers van zedenmisdrijven, de aard van de voor deze personen geregistreerde zedenmisdrijven en hun aandeel in de totale criminele carrière.

Ook bij het vergelijken van deze gegevens tussen de autochtone en de verschillende allochtone groepen is het belangrijk dat door weging rekening gehouden wordt met de mogelijke invloed van verschillen in leeftijdsopbouw. Een jongere verdachtenpopulatie heeft bijvoorbeeld per saldo minder lang de kans gehad een criminele carrière op te bouwen. Anders dan in de eerdere figuren is de grondslag voor deze weging niet de leeftijdsopbouw van de totale bevolking, maar de leeftijdsopbouw van de groep autochtone zedenverdachten in 2005.

In het HKS staat vermeld wat de leeftijd is ten tijde van het eerste geregistreerde delict. Dat kan overigens ook een niet-zedendelict zijn. Bekend is ook wat de leeftijd is ten tijde van het laatste geregistreerde delict (de leeftijd in 2005). Op die manier is de gemiddelde duur van de criminele carrière tot en met 2005 te berekenen. Tevens weten we voor hoeveel antecedenten en strafbare feiten de verdachten in de periode tot en met 2005 staan geregistreerd.[6] Tabel 1 geeft een overzicht van enkele belangrijke karakteristieken van de criminele carrières van de zedenverdachten uit 2005, uitgesplitst naar de verschillende bevolkingsgroepen.

Tabel 1: Kenmerken criminele carrière in 2005 naar etniciteit, gecorrigeerd voor leeftijdsopbouw zedenverdachtenpopulatie 2005

	leeftijd eerste delict	leeftijd laatste delict	duur criminele carrière	gem. aantal registraties	gem. aantal feiten	% one time
nederland	32,4	37,0	4,7	4,2	6,9	43,2
west-europa	33,4	37,1	3,7	3,5	5,5	38,8
joegoslavie	31,3	36,0	4,7	4,2	5,8	24,4
oostblok	33,3	36,2	2,9	2,2	3,6	45,5
turkije	29,5	34,3	4,8	3,2	5,4	30,1
suriname	32,9	39,8	6,9	6,7	9,6	33,5
antillen	26,7	34,0	7,3	9,0	13,3	22,3
indonesie	33,1	37,7	4,6	3,6	7,0	39,4
overig azie	32,4	35,0	2,6	4,5	5,6	60,1
midden oosten	30,9	33,4	2,5	3,2	4,8	35,5
marokko	28,1	34,3	6,2	9,4	14,8	26,9
overig afrika	30,0	33,2	3,3	4,3	6,1	23,8

Tabel 1 laat zien dat drie grote groepen niet-westerse allochtonen (Antillianen, Marokkanen, en Turken) gemiddeld het jongst zijn ten tijde van het eerste geregistreerde delict met eerstgenoemde groep als 'jongste' starters. Bij de interpretatie van de leeftijd van het eerst geregistreerde delict, is het van belang zich te realiseren dat het hier gaat om de populatie zedenverdachten.

Bekend is dat zedenverdachten gemiddeld ouder zijn dan verdachten van andere delicten (Van Wijk e.a., 2006a). De laatste kolom van Tabel 1 laat zien dat voor een groot deel van de verdachten het geregistreerde zedendelict hun enig bekende delict is. Bovendien is – noodzakelijkerwijs – geen rekening gehouden met de verblijfsduur in Nederland en eventuele antecedenten in het land van herkomst.

Afgemeten aan de leeftijd ten tijde van het laatst geregistreerde delict, hebben Antillianen de langste criminele carrière met 7,3 jaar. Surinamers staan met gemiddeld 6,9 jaar op de tweede plaats. Verdachten van zedenmisdrijven uit het Midden-Oosten, Overig Azië en het voormalige Oostblok doorlopen nauwelijks een criminele carrière. Hierbij moet worden opgemerkt dat het peiljaar 2005 is. Een deel van deze daders zal zijn criminele carrière na dit jaar hebben voortgezet en opnieuw (zeden)delicten hebben begaan. De totale criminele carrières van de verdachten kunnen dus uiteindelijk langer zijn. Wederom geldt dat geen rekening kon worden gehouden met de verblijfsduur in Nederland, waardoor de mogelijkheid bestaat dat de carrièreduur wordt onderschat van vooral die bevolkingsgroepen die pas recent naar Nederland zijn gekomen.

Kijken we naar het totale aantal voor 2005 gepleegde delicten, dan blijkt dat Marokkaanse zedenverdachten voor 2005 gemiddeld de meeste delicten pleegden – dit kunnen dus ook niet-zedendelicten zijn – gevolgd door zedenverdachten van Antilliaanse afkomst. Surinamers komen op de derde plaats wat betreft het aantal gepleegde delicten.

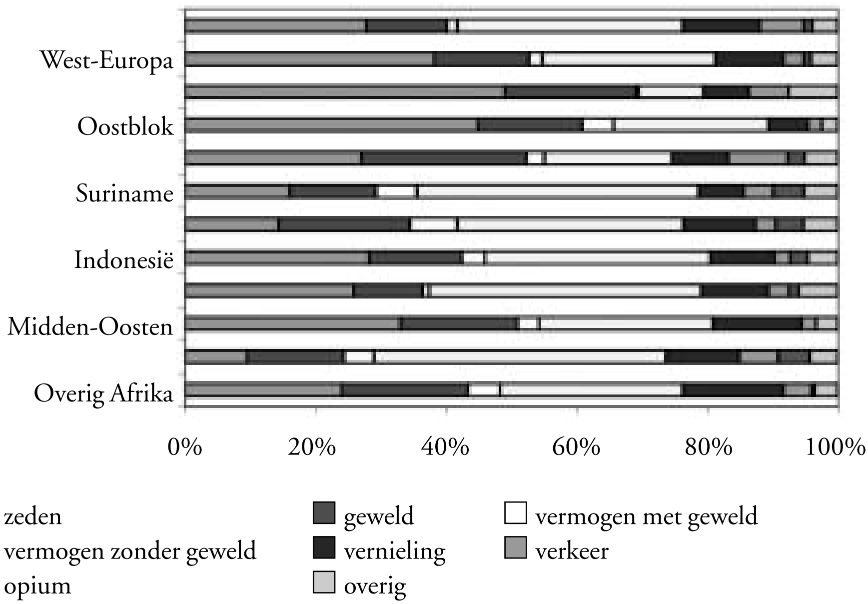
Het percentage *eenmalige plegers* ligt over de gehele groep genomen rond de 40%; de Antillianen scoren met 22% het laagst, de groep Overige Aziaten met 60% het hoogst. Voor Antillianen en ook Marokkanen die in 2005 voor een zedendelict in het HKS werden geregistreerd geldt dus, vaker dan voor autochtone zedenverdachten en zedenverdachten uit andere allochtone groepen, dat zij al voor 2005 met de politie in aanraking waren geweest. Het percentage eenmalige plegers beïnvloedt zowel de gemiddelde duur van de criminele carrière, als het gemiddelde aantal delicten voor 2005. Voor eenmalige plegers en verdachten met een korte criminele carrière zal bovendien, gegeven het feit dat zij minimaal één zedendelict pleegden (in 2005), de carrière vooral bestaan uit zedendelicten.

Algemeen criminaliteitspatroon

Binnen het HKS is het mogelijk om de aard van de geregistreerde delicten te bepalen. Dat gebeurt op het niveau van de volgende hoofdcategorieën: zedendelicten, geweldsmisdrijven, vermogensdelicten met en zonder geweld, vernieling en delicten in de openbare orde sfeer en overige delicten (onder andere verkeersdelicten, drugsdelicten en andere bijzondere wetten). Binnen de delictscategorie 'zeden' is verder onderscheid mogelijk in schennis, verkrachting, aanranding en overige zedenmisdrijven, waarbij de laatste categorie vooral betrekking heeft op ontucht met kinderen/jeugdigen. In Figuur 5 is het aandeel van de hoofdcategorieën in het totale criminaliteitspatroon per bevolkingsgroep weergegeven. Hierbij is het totale aantal per groep geregistreerde delicten op 100% gesteld.

Voor autochtone zedenverdachten geldt dat zedendelicten ongeveer 28% uitmaken van hun totale geregistreerde criminaliteitspatroon. Het criminaliteitspatroon voor de onderscheiden allochtone groepen zedendelinquenten is zeer divers. Conform eerdere bevindingen (Van Wijk

Figuur 5: Totaal geregristeerde criminaliteit per etnische groep naar type delicten

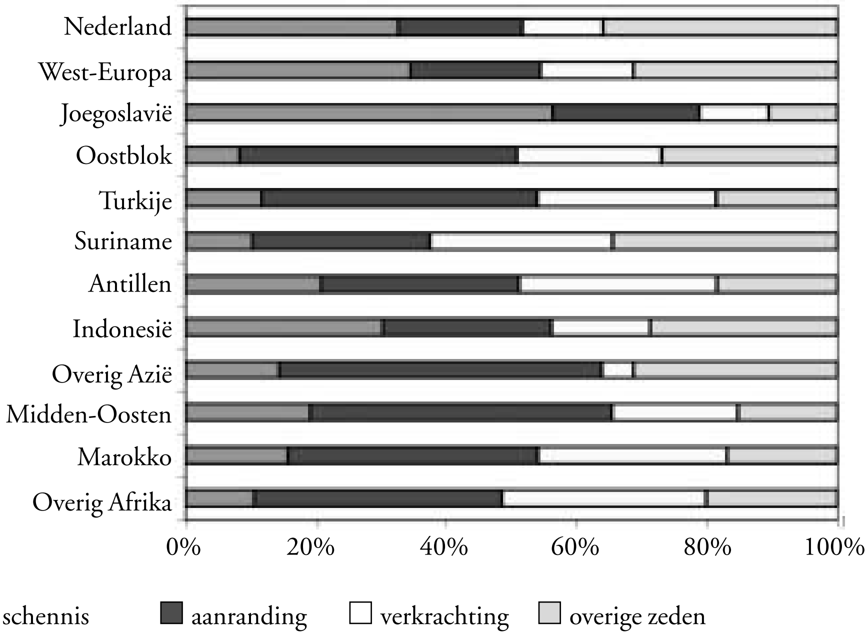

e.a., 2006a) vormen zedendelicten een fors aandeel (tussen de 38 en 49%) in het criminaliteitspatroon van de van zedendelicten verdachte personen uit Joegoslavië, voormalige Oostblok, en West-Europa. Voor personen uit Midden-Oosten, Indonesië en Overige Aziatische landen is dit tussen de 25 en 33% – vergelijkbaar met autochtone Nederlanders. Zedenverdachten uit deze bevolkingsgroepen plegen dus naar verhouding weinig andersoortige delicten. Veel van de zedenverdachten uit deze bevolkingsgroepen zijn *one-time offender* (zie Tabel 1). Bij Marokkaanse en Antilliaanse zedenverdachten is het omgekeerde beeld te zien. Het aandeel van zedendelicten in hun totale criminaliteitspatroon is naar verhouding klein. Zedenverdachten uit deze bevolkingsgroepen plegen vooral veel vermogensdelicten (zowel zonder als met geweld). Zedenverdachten uit Turkije, de Antillen, voormalig Joegoslavië en Overige Afrikaanse landen staan in vergelijking met zedenverdachten uit andere bevolkingsgroepen vaker ook voor geweldsmisdrijven geregistreerd, terwijl zedenverdachten uit overige Afrikaanse landen zich ook relatief meer schuldig maken aan vernieling en delicten in de sfeer van de openbare orde.

Zedencriminaliteitspatroon

In Figuur 6 is nader onderscheid gemaakt binnen de categorie zedendelicten. De 100% staat in deze figuur voor het totale aantal zedendelicten waarvoor elke groep staat geregistreerd.

Figuur 6: Totaal geregristeerde zedencriminaliteit per etnische groep naar type zedendelicten

Uit Figuur 6 valt op te maken dat schennisdelicten naar verhouding een groot aandeel hebben in het zedencriminaliteitspatroon van personen uit voormalig Joegoslavië, West-Europa, Indonesië, en bij de autochtone Nederlanders. Autochtone Nederlanders en Surinamers plegen naar verhouding ook meer overige zedenmisdrijven. Overige Afrikanen, Antillianen, Marokkanen, Surinamers en Turken zijn vooral betrokken bij verkrachtingen, en personen uit Overige Aziatische landen en personen uit het Midden-Oosten vooral bij aanrandingen.

6. Conclusie en discussie

Onderhavig onderzoek betreft, voor zover bekend, het eerste grootschalige onderzoek naar de relatie tussen zedencriminaliteit en etnische achtergrond van de plegers in Nederland. In eerdere studies is het aspect van de etnische afkomst van zedendelinquenten wel aan de orde gekomen, maar niet met het expliciete doel om etnische bevolkingsgroepen waarvan personen geregistreerd staan voor zedenmisdrijven, met elkaar te vergelijken. Bovendien kan de forse omvang van de onderzoeksgroep als een toegevoegde waarde worden beschouwd bovenop bestaande onderzoeken.

De uitkomsten van dit onderzoek wijzen erop dat, met uitzondering van West-Europa en Indonesië, alle etnische minderheidsgroepen zijn oververtegenwoordigd in de groep zedenverdachten. Vooral Antillianen vallen in dit verband op, gevolgd door Surinamers, personen uit

het Midden-Oosten en Marokkanen. Wanneer we de mate van oververtegenwoordiging in de groep zedenverdachten vergelijken met die in de totale groep verdachten in 2005, dan blijken in beide gevallen Antillianen, Surinamers en Marokkanen het sterkst oververtegenwoordigd te zijn. Voor de andere bevolkingsgroepen zijn er wel verschillen te zien. Personen uit het Midden-Oosten blijken bijvoorbeeld sterker te zijn oververtegenwoordigd in de zedencriminaliteit dan in de totale criminaliteit. Voor personen uit het voormalige Oostblok geldt het omgekeerde.

De oververtegenwoordiging van de diverse etnische groepen is bovendien delictspecifiek. Antillianen en Marokkanen bevestigen de verwachting dat groepen die oververtegenwoordigd zijn in zowel algemene criminaliteit als zedencriminaliteit, zich vooral schuldig maken aan aanranding en verkrachting. Dit geldt niet voor personen uit het Midden-Oosten, die ook relatief sterk zijn oververtegenwoordigd in aanranding en verkrachting, maar veel minder sterk in de algemene criminaliteitscijfers. Surinamers blijken oververtegenwoordigd in zowel algemene criminaliteit als zedencriminaliteit, maar hun patroon van oververtegenwoordiging wijkt minder sterk af van dat van autochtone Nederlanders.

Autochtone Nederlanders worden vooral geregistreerd voor overige zedenzaken en minder voor aanranding en verkrachting. Dit patroon zien we terug bij verdachten uit West-Europa, Indonesië en wat overige seksuele misdrijven betreft ook bij Surinamers. Het is niet onaannemelijk dat personen uit West-Europa in hun opvattingen over seksualiteit, sekseverhoudingen en relaties meer lijken op autochtone Nederlanders dan bijvoorbeeld personen uit Afrika of het Midden-Oosten. Indonesiërs en Surinamers vormen twee van de langst in Nederland verblijvende etnische minderheden. Of overeenkomsten in seksuele moraal, dan wel een langere blootstelling aan de Nederlandse seksuele moraal, een (belangrijke) rol spelen in het genereren van zedencriminaliteitspatronen van de verschillende etnische groepen, kan echter op basis van dit beschrijvende onderzoek niet worden vastgesteld. Hoogstens geven onze resultaten aan dat dit een interessant terrein is voor vervolgonderzoek.

Onze resultaten lijken vooralsnog geen ondersteuning te bieden voor de gedachte dat grootstedelijke straatcultuur een belangrijke factor is in het totstandkomen van zedencriminaliteit. Allochtone jongeren in de vier grote steden zijn niet oververtegenwoordigd in de politieregistratie van zedendelicten. Ook hier geldt dat enige slagen om de arm moeten worden gehouden. De indeling tussen G4 en niet-G4 is vrij grof. Bovendien kan op basis van gegevens van het HKS geen onderscheid worden gemaakt tussen groepszedendelicten en delicten die door een enkele dader werden gepleegd. Mocht het zo zijn dat vooral allochtonen groepsgewijs zedendelicten plegen (zie onder andere Hakkert e.a., 1998), dan kan dit de mate van oververtegenwoordiging beïnvloeden: afzonderlijke groepsleden tellen immers mee als individuele verdachten in de politieregisters. Zeker bij delicten die naar verhouding weinig voorkomen, zoals zedenmisdrijven, kan dat al snel vertekeningen opleveren. Een groepsverkrachting waarbij vijf Antillianen zijn betrokken, kan vijf geregistreerde Antillianen opleveren in het HKS, omdat verdachten daar de teleenheid zijn. De gevonden oververtegenwoordiging van met name Antillianen, maar ook andere allochtone groepen zoals Marokkanen, zou dan deels berusten op een registratie-effect. Mogelijk dat wanneer delicten als teleenheid worden genomen, er een genuanceerder beeld ontstaat. Hier kan tegenin worden gebracht dat sommige allochtone bevolkingsgroepen ook

oververtegenwoordigd zijn in de leeftijdscategorieën boven de 18 jaar, terwijl bij groepszedenzaken vooral jongeren zijn betrokken.

Op basis van politie-informatie kunnen geen uitspraken worden gedaan over motieven en beweegredenen van de plegers van zedenmisdrijven. Bovendien is elke verdachte een uniek persoon. Uitspraken op groepsniveau moeten dus met alle voorzichtigheid worden gedaan. Op basis van de hier gepresenteerde resultaten lijken vooral Antilliaanse en Marokkaanse verdachten zedenmisdrijven te plegen vanuit een bredere antisociale criminele levensstijl. Zedendelicten – verkrachting en aanranding – vormen bij hen een klein deel van het totale criminele repertoire. Bij autochtone Nederlanders draait het naar verhouding meer om verdachten van 'overige zedenmisdrijven', veelal kindermisbruik. Het aandeel eenmalige plegers in deze groep is groot en het aandeel zedencriminaliteit in het totale criminaliteitspatroon van de autochtone zedenverdachten is navenant groot. Het zedendelict lijkt voor een deel van de verdachten in deze groep niet zozeer een uiting te zijn van een criminele levensstijl, maar eerder een uiting van seksueel deviante opvattingen en voorkeuren die pas op latere leeftijd manifest worden. Nader onderzoek zal moeten aantonen of er inderdaad een verband bestaat tussen de seksuele moraal zoals ingebed in de Nederlandse cultuur en het voorkomen van seksuele deviantie, specifiek waar het seksuele handelingen met kinderen betreft.

Noten

1. Dr. mr. A.Ph van Wijk is criminoloog en werkt als senioronderzoeker bij Advies- en Onderzoeksgroep Beke (a.vanwijk@beke.nl). Dr. mr. A.A.J. Blokland werkt als onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving (ablokland@nscr.nl).
2. De auteurs zijn dank verschuldigd aan het KLPD/dienst NRI voor het verstrekken van de HKS en bevolkingsgegevens. Dr. R . Bijl (SCP) wordt bedankt voor zijn opmerkingen op een eerdere versie van dit artikel.
3. Verdachten worden pas in het HKS geregistreerd als de politie ervan overtuigd is dat iemand terecht als verdachte is aangemerkt. Het opgemaakte proces-verbaal is dan opgestuurd naar de officier van justitie. Het HKS wordt idealiter periodiek geschoond van personen die ten onrechte als verdachte zijn aangemerkt. Niettemin blijft het mogelijk dat personen ten onrechte geregistreerd worden en blijven. Het HKS is primair bedoeld voor de opsporing en kent beperkingen met betrekking tot de te onderzoeken variabelen. De generalisatiemogelijkheden zijn derhalve beperkt tot de personen die in het HKS geregistreerd staan.
4. De weegfactor is per etnische groep als volgt berekend: weegfactor = (aantal autochtonen per leeftijdscategorie/aantal allochtonen per leeftijdscategorie)*(totaal aantal autochtonen/totaal aantal allochtonen). Om rekening te houden met de effecten van kanskapitalisatie zijn cellen met een vulling van minder dan 5 waar mogelijk samengevoegd met de naastliggende cel(len). Zie: Blom e.a. 2005, Bijlage 2 voor een uitgebreide bespreking van deze methode.
5. In totaal werd 10,6% van de in 2005 geregistreerde verdachten niet meegenomen in de analyses, omdat informatie over de etniciteit, leeftijd en/of woongemeente ontbrak. In de beschikbare gegevens werden geen aanwijzingen gevonden dat gegevens over leeftijd en woongemeente vaker ontbraken bij allochtone dan bij autochtone verdachten.
6. Een antecedent is een proces-verbaal opgemaakt terzake van een of meer delicten. Een antecedent kan derhalve meer strafbare feiten omvatten. De delicten kunnen ook voor 2005 zijn gepleegd, met andere woorden, de voorgeschiedenis van de zedendelinquenten uit 2005 is ook bekend en meegenomen in de analyses.

Literatuur

Akers, R.L. & Jensen, G.F. (2001). Sexual assault. In T.D. Miethe & R.C. McCorkle (Eds.), *Crime profiles. The anatomy of dangerous persons, places, and situations*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.

Barbaree, H.E., Hudson, S.M. & Seto, M.C. (1993). Sexual assault in society: The role of the juvenile offender. In H.E. Barbaree, W.L. Marshall & S.M. Hudson, *The juvenile sex offender* (pp. 1-24). New York: The Guilford Press.

Beke, B., H., Ferwerda, P. van der Laan en A. van Wijk (1998). *De dunne draad tussen doorgaan en stoppen. Allochtone jongeren en criminaliteit.* Uitgeverij SWP, Utrecht.

Blokland, A. & Wijk, A.Ph. van (2007). Criminele carrières van zedendelinquenten. In A.Ph.Van Wijk, R.A.R. Bullens & P. Van den Eshof (Red.), *Facetten van zedencriminaliteit* (pp. 367-380). Den Haag: Elsevier.

Blom, M., Oudhof, J., Bijl, R.V. & Bakker, B.F.M. (2005). *Verdacht van criminaliteit. Allochtonen en autochtonen nader bekeken.* Den Haag: CBS/WODC, Cahier 2005-2.

Boelrijk, M. (1997). *Minderjarige zedendelinquenten en het strafrecht, de strafrechtelijke aanpak van minderjarige plegers van seksuele delicten*, Proefschrift VU.

Bovenkerk, F. & Yesilgöz, Y. (2004) Crime, ethnicity and the multicultural administration of justice. In J. Ferrel, K. Hayward, W. Morrison & M. Presdee (Red.), *Cultural Criminology Unleashed* (pp. 81-96). London: Glasshouse Press.

Bovenkerk, F. (2003). Over de oorzaken van allochtone misdaad. In F. Bovenkerk, M. Komen & Y. Yesilgöz (Red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging* (pp. 29-58). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2007). *Veiligheidsmonitor Rijk 2007: Landelijke rapportage.* Voorburg/Heerlen: CBS.

Daalder, A. & Essers, A. (2003). Seksuele delicten in Nederland. *Tijdschrift voor Criminologie*, *4,* 354-368.

Frenken, J. (2002). Seksuele misdrijven en seksuele delinquenten. In P.J. Koppen, D.J. Hessing, H.L.G.J. Merkelbach & H.F.M. Crombach, *Het recht van binnen: psychologie van het recht* (pp. 139-176). Deventer: Kluwer.

Frenken, J., G.L. & Beek, D. van (1996). Seksuele delinquenten in Nederland. Incidentie, kenmerken en behandeling van de plegers. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid, 4*, 372-389.

Hakkert, A., A. van Wijk, H. Ferwerda en T. Eijken (1998) *Groepscriminaliteit. Een terreinverkenning op basis van literatuuronderzoek en een analyse van bestaand omderzoekmateriaal, aangevuld met enkele intervieuws met sleutelinformanten en jongeren die tot groepen behoren.* Strafbureau Informatie, Voorlichting en Publiciteit. Directie Preventie, Jeugd en Sanctiebeleid. Ministerie van justitie, Den Haag.

Hanson, R.K. & Bussière, M.T. (1998). Predicting relapse: a meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *66 (2),* 348-362.

Heiden-Attema, N. van der & Bol, M. (2000) Moeilijke jeugd. Risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicojongeren. Den Haag: WODC/Ministerie van Justitie.

Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (1999). Jeugdige zedendelinquenten: verschillen tussen groeps- en solodaders. *Delikt en Delinkwent*, 29, 722-736. Jong, J.D. de (207). *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens.* Amsterdam: Aksant.

Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2004). Juvenile sex offenders: contrasting child abusers with peer abusers. *Criminal Behaviour & Mental Health, 14,* 238-250.

Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2005a). Recidive van jeugdige zedendelinquenten: poliklinisch behandelden versus niet-behandelden. *Tijdschrift voor Seksuologie, 29,* 215-225.

Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2005b). Recidive van jeugdige zedendelinquenten na residentiële behandeling. *Tijdschrift voor Seksuologie*, *29,* 150-160.

Hendriks, J. & Bijleveld, C.C.J.H. (2007). Groepszedendelinquenten; de stand van zaken. In A.Ph. van Wijk, R.A.R. Bullens & P. van den Eshof (Red.), *Facetten van zedencriminaliteit* (pp. 413-421). Den Haag: Elsevier.

Kennedy, M.A. & Gorzalka, B.B. (2002). Asian and non-Asian attitudes toward rape, sexual harassment, and sexuality. *Sex Roles*, *46,* 227-238.

Långström, N. (2004). Accuracy of actuarial procedures for assessment of sexual offender recidivism may vary across ethnicity. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, *2,* 107-120.

Leuw, E. (1997). *Criminaliteit en etnische minderheden. Een criminologische analyse.* Den Haag, WODC.

Leuw, E., Bijl, R.V. & Daalder, A. (2004). *Pedoseksuele delinquentie. Een onderzoek naar prevalentie, toedracht en strafrechtelijke interventies.* Den Haag: WODC-reeks 220.

Looije, D., Bijleveld, C., Weerman, F. & Hendriks, J. (2004). Gedwongen seks als groepsactiviteit: Een dossierstudie naar groepszedendelicten. *Tijdschrift voor Seksuologie, 28,* 183-196.

Mantgem, J. van, Moerenhout, L. & Tilburg, W. van (2007). *Landelijke criminaliteitskaart 2006. Een analyse van misdrijven en verdachten op basis van gegevens uit het HKS*. Zoetermeer: KLPD.

Murphy, W.D., DiLillo, D., Haynes, M.R. & Steere, E. (2001). An exploration of factors related to deviant sexual arousal among juvenile sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, *13,* 91-103.

Ryan, G., Miyoshi, T.J., Metzner, J.L., Krugman, R.D. & Fryer, G.E. (1996). Trend in a National sample of Sexually abusive Youths. *Journal of Amerrican Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 17-25.

San, M. van (1998). *Stelen en steken: delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland.* Amsterdam: Het Spinhuis.

Swaaningen, R. van (2006). Criminology in the Netherlands. *European Journal of Criminology*, *3 (4),* 463-501.

Vennix, P. & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders.* Delft: Uitgeverij Eburon.

Werdmölder, H. (2005). *Marokkaanse lieverdjes. Crimineel en hinderlijk gedrag onder Marokkaanse jongeren.* Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Wijk, A.Ph. van (2005). *Juvenile sex offenders and non-sex offenders. A comparative study* (academisch proefschrift). Wageningen: Ponsen & Looijen.

Wijk, A.Ph. van, Horn, J. van, Bullens, R.A.R., Bijleveld, C. & Doreleijers, Th.A.H. (2005). Juvenile sex offenders: a group on its own? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology,* 25-36.

Wijk, A.Ph. van & Ferwerda, H.B. (2000). Criminaliteitsprofielen van zedendelinquenten. Een analyse van politiegegevens. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 12, 1131-1145.

Wijk, A.Ph. van, Mali, S.R.F., Bullens, R.A.R., Prins, L. & Klerks, P.P.H.M. (2006a). *Zedencriminaliteit in Nederland. Delicten en delinquenten nader in beeld gebracht.* Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.

Wijk, A.Ph. van, Blokland, A.A.J., & Duits, N., Vermeiren, R. (2006a). Psychische stoornissen bij jeugdige zedendelinquenten. *Tijdschrift voor Seksuologie, 30,* 86-74.

Wittebrood, K. (2003). *Preventie en strafrechtelijke interventies ter voorkoming van jeugdcriminaliteit.* In E. Zeijl e.a., *Rapportage jeugd 2002*. Den Haag: SCP.

Wree, E. de (2004). *Daders van groepsverkrachting. Een daderprofiel in maatschappelijke context.* Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.